

Nihai Rapor Özeti

Eylül 2013

Özgürlük karşıtlığı: Türkiye’de, devlet eliyle biber gazının silah olarak kullanılması ve sağlık personeline yönelik saldırılar

Cevik kuvvetle çatismaya girmeden önce Taksim meydanında toplanan protestocular ellerini havaya kaldırıyorlar. 22 haziran 2013. Fotograf: Bülent Kılıç/AFP/Getty Images

İnsan hakları savunucusu hekimler (PHR) hakkında

PHR, tıp ve bilim ışığında kitlesel zulümü ve insan hakları ihlallerini durdurmak için çaba sarfeden bağımsız bir kuruluştur. Sağlık uzmanları ve duyarlı vatandaşların katkıları ile desteklenmektedir.

PHR, 1986 yılında, görevini etik kurallara uygun olarak yerine getiren, güvenilir ve uzman sağlık personelinin insan hakları ihlallerini durdurmak için eşsiz bir konumda olduğu fikri ile kurulmuştur.

PHR'ın uzmanlığı ve araştırmaları, zulme uğramış sağlık personelinin savunmak, işkenceyi önlemek, toplu katliamları belgelemek ve insan hakları ihlalleri sorumlularını belirlemek için kullanılmaktadır.

PHR, kırktan fazla ülkede çalışmıştır ve bu ülkeler arasında Afganistan, Bahreyn, Burma, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Irak, İran, Kenya, Libya, Sudan, Suriye ve A.B.D. bulunmaktadır.

Nihai Rapor Özeti

Türkiye hükümeti Mayıs 2013'te başlayan barışçıl protestolara karşı lüzumsuz ve aşırı şiddet kullanmakla kalmayıp uluslararası tıp ahlak kurallarına ve Türkiye yasalarına uygun hareket ederek yaralılara müdahale eden bağımsız sağlık personeline de saldırmıştır.¹

Göstericiler ilk başta, hükümetin Taksim meydanında bulunan Gezi Park'ını ortadan kaldırma planını protesto için toplanmışlardı. Hükümetin barışçıl göstericilere karşı şiddetli müdahalesi Türkiye genelinde geniş çaplı gösterileri ateşledi. Bu gösteriler kısa zamanda başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın otokratik yönetim şekline ve Türkiye'nin kuruluşundan itibaren benimsediği laik düzenden ayrılan idaresine karşı çıkan protestolara dönüştü.

Türkiye, uluslararası kanunlar dahilinde barışçıl gösteri, ifade özgürlüğü ve sağlık haklarının yanı sıra işkence ve diğer insanlık dışı ve küçük düşürücü muamele ya da cezadan korunma hakkına saygı göstermek zorundadır. Türkiye hükümeti, bu hakları hiçe sayarak göstericilere lüzumsuz ve aşırı şiddet uygulamakla kalmayıp göstericilere ve sağlık personeline sabıkalı gibi davranarak protestoların artmasına ve polisin tutumunun şiddetlenmesine yol açmıştır. NATO üyesi ve Avrupa Birliğine aday olan Türkiye'nin üst düzey insan hakları standartlarını muhafaza etmesi beklenmelidir.

İnsan hakları savunucusu hekimler (PHR), 25 Haziran-2 Temmuz tarihleri arasında İstanbul ve Ankara'da araştırmalar yürütmüştür. Bu araştırmalar sırasında, PHR içlerinde bizzat mağdurların ve

protestoculara ya da sağlık personeline uygulanan şiddete ve sağlık personelinin tarafsızlığının ihlaline şahit olanların da bulunduğu elliden fazla kişi ile görüşmüştür.² PHR'nin araştırma sonuçları, Türk Tabipler Birliği (TTB), Türkiye İnsan Hakları Vakfı, İnsan Hakları Derneği (İHD), Çağdaş Hukukçular Derneği (CHD) ve Türkiye Barosunun yayınladıkları raporları desteklemektedir:

- Polis, sistematik olarak biber gazını yüzbinlerce göstericiye müdahale ederken silah gibi kullanmakla kalmayıp gaz kapsüllerini yakın menzilden ve kapalı ya da çıkışı olmayan mekanlara atmıştır. Göstericilere müdahaleler sırasında 130.000 gaz kapsülünün kullanıldığı açıklanmıştır.³
- Polis, plastik ve gerçek mermiler kullanarak göstericilere yakın menzilden ateş etmiş, içinde kimyasal (büyük ihtimale biber gazı) bulunan tazyikli su ile hedef almış, göstericileri dövmüş ve yüzlercesini göz altına almıştır.
- Türk Tabipler Birliği (TTB)'nin göstericilerin sağlık durumlarıyla ilgili 2 Temmuz'a kadar topladığı bilgilere göre 8.000'den fazla göstericinin biber gazı, plastik mermi, tazyikli su, darp ve gerçek mermiler yüzünden yaralandığı ortaya çıkmıştır. Polisin göstericilere gereksiz ve aşırı müdahalesi sonucu en az beş kişi hayatını kaybetmiştir. Toplamda 61 gösterici ağır yaralanmış, bunların 11'i gözünü kaybetmiştir. 10 Temmuz itibarıyla Türkiye İnsan Hakları Derneği (İHD), 200 göstericinin sağlık durumlarını İstanbul protokolün çerçevesinde değerlendirmiştir. İHD'nin bu değerlendirmesine göre incelenen her vakanın fiziksel ve psikolojik verileri işkence ve kötü muamele gördüklerini göstermiştir.⁴
- Polis ve diğer güvenlik güçleri, bağımsız sağlık personelinin hedef

almakla kalmayıp sağlık kurumlarına biber gazı, tazyikli su ve plastik mermilerle saldırmıştır. Polis aynı zamanda gösterilerde yaralananlara acil müdahalede bulunan doktorları ve sağlık personelinin dövmüş ve düzinelercesini göz altına almıştır.

- Sağlık Bakanlığı felaketler sırasında, örneğin deprem bölgelerinde yaptığının tersine yaralananlara acil sağlık hizmeti sağlamamış, hatta sağlık kuruluşlarından yaralıların ve yaralılara müdahale eden sağlık personelinin kimliklerini bakanlığa rapor etmelerini istemiştir.
- Sağlık Bakanlığı'nın acil sağlık servisini sağlamadığını gören binlerce doktor ve sağlık personeli birey olarak veya TTB'nin organizasyonu ile acil sağlık hizmetleri vermiştir.
- Sağlık Bakanlığı, bütün bunlarla yetinmeyip meclise bir yasa tasarısı sunmuştur. Bu tasarı halen mecliste beklenmektedir ve eğer kabul edilirse yalnızca göstericilere değil, Türkiye'deki acil durumlarda yapılan "lisanssız" ve "izinsiz" her acil sağlık müdahalesi suç kabul edilecektir. Bu kanun, Türk ceza kanununun 97. ve 98. maddeleriyle açıkça çelişmektedir. Bu maddelere göre, eğer sağlık personeli görevini ihmal eder ve acil vakalara müdahale etmezse suç işlemektedir.⁵

Öneriler

Türkiye, şimdiye kadar imzaladığı insan hakları anlaşmalarını idame ettirmekle ve vatandaşların temel haklarına saygı duymakla yükümlüdür. PHR, Türkiye hükümetine, uluslararası kamuoyuna ve A.B.D. hükümetine aşağıdaki önerileri geç olmadan uygulamaları için çağrıda bulunmaktadır:

Başbakan Erdoğan ve Türkiye Hükümetine:

- Barışçıl gösteri ve ifade özgürlüğünü de içine alan temel hak ve özgürlükleri suç sayan ve hor gören siyasete son verilmelidir.
- Biber gazının büyük çapta ve sistematik bir şekilde silah olarak kullanımının geri dönüşü olmayan sağlık sorunlarına sebebiyet verdiği bilinmektedir. Bu sebeple hükümet biber gazını usulsüz kullananları tespit ederek bu suçluları emniyetteki görevlerinden uzaklaştırıp onlardan hesap sorana kadar ve geri kalan güvenlik personeli gösteri kontrol ajanlarının kurallara uygun kullanımı konusunda eğitime

kadar biber gazının kullanımını durdurmalıdır.

- Barışçıl protestoculara karşı uygulanan her tür şiddet yasaklanmalıdır. Aynı zamanda güç kullanımı Birleşmiş Milletler'in belirlediği standartlara göre; sadece kaçınılmaz olan durumlarda, orantılı (yani kullanılacak en hafif müdahale ile), hukuka uygun ve denetime açık olarak gerçekleştirilmelidir.⁶
- Mevcut güvenlik güçleri ve bu birimlere katılacak olan adaylar, uluslararası hukuka dayalı ve gereken dozda müdahalede bulunmaları konusunda kapsamlı bir eğitime tabi tutulmalıdır.
- Aşırı dozda kuvvet uygulayan ya da diğer insan hakları ihlallerinden sorumlu emniyet mensuplarının belirlenmesi için gereken mekanizmaların işleme sağlanmalıdır.
- Kumanda ve kontrolün sağlanabilmesi ve gerektiğinde sorumluların

belirlenmesi için çevik kuvvetin kimlik numaraları görünür olmalıdır. Türkiye, biber gazı kullanımıyla ilgili yukarıdaki konuları ele aldıktan sonra hükümet, çevik kuvvetin herhangi bir müdahalede bulunmadan önce uluslararası yöntemlere uygun olarak protestocuları uyarmasını şart koşmalıdır. Bunlara ek olarak, kullanılan biber gazı ya da diğer gösteri kontrol ajanları kayda geçirilmelidir.⁷

- Barışçıl gösteri hakkını kullandığı için tutuklananlar serbest bırakılmalı ve benzer tutuklamalar durdurulmalıdır.
- Meclis ve Adalet Bakanlığı, adli tıp raporlarını temin etmeli ve gösteriler sırasında gerçekleşen yaralanmaların detaylı özetlerini topluma açık olarak sunmalıdır.
- Yaralı protestocuları tedavi eden sağlık personeline yapılan müdahalelere son verilmelidir. Hukuk kuralları dahilinde sağlık personeline ve kuruluşlarına şiddet uygulayan sorumluların hesap vermeleri sağlanmalıdır.

Taksim meydanı yakınlarında, Harbiye'de çevik kuvvet göstericileri dağıtmak için biber gazı kullanırken. 16 Haziran, 2013. Fotoğraf: Ozan Köse/AFP/Getty Images

Öneriler

devamı

- Sağlık personelinin yaralanan protestocuları ve yaralananlara müdahale eden sağlık personelinin yetkililere bildirmelerini talep eden genelge yürürlükten kaldırılmalıdır.
- Türk Ceza Kanununun 97. ve 98. maddelerinde belirtildiği üzere, sağlık personelinin acil vakalarda görev ihmali yapmaları suçtur. Bu bağlamda sağlık personelinin acil durumlarda “lisansız” ve “izinsiz” tıbbi yardımda bulunmasını suç kapsamına alan yeni yasa tasarısının bir an önce durdurulması gerekmektedir.
- Türk Tabipler Birliği (TTB), İnsan Hakları Derneği (İHD), ve Türkiye’de sağlık ve insan hakları konularında faaliyet yapan diğer kuruluşların bağımsızlığı desteklenmelidir. Bu kuruluşlar, gösterdikleri faaliyetlerin önemi ve kalitesi ile uluslararası arenada da, saygı duyulan kuruluşlardır.
- Türkiye anayasasının TTB’nin tam özerk ve diğer kuruluşların yarı-bağımsız statülerini koruyan kanunlarına sadık kalınmalı ve bu organizasyonları bakanlıklara bağlamak için yapılan çalışmalar durdurulmalıdır.
- Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu tarafından yürütülen tüm araştırmalarda iş birliği içerisinde olunmalıdır.

Uluslararası Kamuoyuna

- Biber gazı kullanımı ihlallerine dair kapsamlı soruşturma yürütülene kadar, kuralları ihlal edenler cezalandırılıp görevlerinden uzaklaştırılana ve bütün güvenlik personeli toplumsal olaylara müdahale araçlarının kullanımı hakkında eğitim alana kadar, Türkiye’ye biber gazı satışının durdurulması gerekmektedir.
- İnsan hakları ihlallerini engellemek ve sağlık hizmetlerinin tarafsızlığına saygı gösterilmesini sağlamak amacıyla yukarıdaki tavsiyelerin uygulanması için çok uluslu kurumlardaki sesimiz ve oylarımızla Türkiye’ye baskı yapılmalıdır.
- Avrupa İnsan Hakları Komisyonu’nun göstericilere yönelik uygulanan aşırı şiddeti incelemek için başlattığı araştırmalara destek verilmelidir.
- Birleşmiş Milletler özel raportörlerinin hem işkence ve diğer insanlık dışı, küçük düşürücü muameleleri veya cezalandırmaları incelemek hem de toplantı ve gösteri hak ihlallerini araştırmak üzere Türkiye’yi ziyaret etmesi desteklenmelidir.
- Biber gazı kullanımı ile ilgili kuralların temelini oluşturmak için, hukuk, tıp, toplumsal sağlık ve kanun yaptırımı konularında uzman olan kuruluşları da içeren uluslararası bir zirve toplantısının yapılması desteklenmelidir.

Amerika Birleşik Devletlerine

- Türkiye hükümeti biber gazı kullanım ihlalleri hakkındaki soruşturmaları tamamladıktan sonra sorumluları cezalandırılıp görevlerinden uzaklaştırılana ve bütün güvenlik personeline toplumsal olaylara müdahale araçlarının kullanımı hakkında eğitim verene kadar biber gazının Türkiye’ye ihraç lisansı askıya alınmalıdır.
- Sağlık personeli, malzemeleri, kurumları ve taşımacılığını hedef alan hükümetleri sorumlu tutabilecek “Tıbbi Tarafsızlık Koruma Kanunu’nun” (H.R 2033) onaylanmalıdır.
- Biber gazını barışçıl gösteri ve toplantıları dağıtmak için kullanan hükümetlere biber gazı satışının durdurulmasını sağlayacak yasa çıkartılmalıdır.
- Karşılıklı müzakerelerle Türkiye hükümetinin yukarıda özetlenen öneriler doğrultusunda adımlar atması sağlanmalıdır.

Dipnotlar

1. Birleşmiş Milletler'in güç kullanımının en yerinde uygulanma şeklinde belirttiği üzere öncelikle şiddete başvurulmamalı; sınırlayıcı ve orantılı davranılmalı; hasar veya yaralanmalar en asgariye indirilmeli; yaralananların tıbbi yardım alması garantiye alınmalı; yaralıların yakınlarının haberdar edilmesi sağlanmalı ve ölümler yetkililere ivedilikle bildirilmelidir. Bakınız: Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials, adopted by the Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Havana, Cuba, August 27 to September 7, 1990, U.N. Doc. A/CONF.144/28/Rev.1 at 112 (1990), Arts. 5(a)-(d), 6, <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/UseOfForceAndFirearms.aspx>.
2. Sağlık hizmetlerinin tarafsızlığı terimi, aşağıdaki yükümlülüklerin yerine getirilmesini kastetmektedir: 1) Hastaların, sağlık personelinin, kurumlarının, servislerinin ve taşımacılığının saldırı veya müdahalelere karşı korunması; 2) Sağlık hizmeti ve tedavilerine engelsiz erişimin sağlanması; 3) Tüm sivilere insanca davranılması; 4) Yaralı ve hastalara ayrımcılık gözetmeden davranılması. Doktorların ırk, din ve politik görüş gözetmeden hasta ve yaralıların tedavisi görevlerini etik kuralları çerçevesinde yerine getirmeleri 2300 sene öncesine dayanmaktadır ve İslam dininde de mevcut olan bir gelenektir. Buna karşılık toplumun görevi ise doktorların bağımsızlığını, hastaları iyileştirme ve yaralılara müdahale etmenin onlara toplumda sağladığı ayrıcalıklı yeri korumaktır. Bakınız: Dünya Sağlık Örgütü, Geneva Deklarasyonu, Eylül 1948 <http://www.wma.net/en/30publications/10policies/g1/index.html>; George J. Annas and H. Jack Geiger, "War and Human Rights," in War and Public Health (Oxford: Oxford University Press, 2008), 37-50; Robert M. Veatch, A Theory of Medical Ethics, (New York: Basic Books Publisher, 1981), 22, 57; World Medical Association, WMA International Code of Medical Ethics, October 1949 (last amended 2006), <http://www.wma.net/en/30publications/10policies/c8/index.html>; ve Dünya Sağlık Örgütü, WMA Tokyo Deklarasyonu, Art. 5, October 1975 (last amended May 2006), <http://www.wma.net/en/30publications/10policies/c18/index.html>.
3. "Türk polisi, 100.000 gaz bombası kapsülleri alıyor," Hürriyet Daily News, June 16, 2013, <http://www.hurriyetdailynews.com/turkish-police-to-buy-100000-gasbomb-cartridges.aspx?pageID=238&nID=49075&NewsCatID=341>.
4. V. Iacopino, O. Ozkalipci, C. Schlar, K. Allden, T. Baykal, R. Kirschner, et al. İşkence ve diğer insanlık dışı, küçük düşürücü muamele ya da cezaların etkili bir şekilde araştırılması ve belgelenmesi için kullanım klavuzu (İstanbul Protokolü). Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komisyon Müdürlüğü, 2004, HR/P/PT/8/ Rev.1, <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/training8Rev1en.pdf>.
5. Türk ceza kanunu, 97. ve 98. maddeleri, Kasım 2004, <http://legislationline.org/documents/action/popup/id/6872/preview>.
6. Güvenlik güçlerinin silah ve güç kullanımının temel ilkeleri; Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Güvenlik güçleri için mesleki ahlak kuralları, Birleşmiş Milletler dokümanı A/34/46, Aralık 17, 1979, <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/LawEnforcementOfficials.aspx>.
7. Güvenlik güçleri barışçıl toplantılarda kuvvet kullanmadan önce, şiddet dışı yöntemlere yönelmelidir: mesela sadece orada bulunmalı, dialog kurmalı, ellerindeki bilgileri iletmeli ve anlaşmazlıkları yatıştırmalıdır. Bakınız: "Policy (Revised): Formed Police Units in United Nations Peacekeeping Operations," DPKO Ref. 2009.32, March 1, 2010, 9, http://www.un.org/en/peace-keeping/sites/policy/documents/formed_police_unit_policy_032010.pdf.

Raporun tamamına physiciansforhumanrights.org/turkey-protests-2013 adresinden ulaşılabilir.

PHR, bu dokümanın İngilizce'den Türkçe'ye çevirisinde yardımları için Melis Inan ve Gülce Nazlı Dikeçligil'e teşekkür eder.

Nobel Barış Odülü 1997 adayı

physiciansforhumanrights.org

New York, NY Boston, MA Washington, DC
Genel Müdürlük